

DOĞA NASIL OKUNUR?

REŞİT CANBEYLİ

Robert Akademi'den sonra gittiği Columbia Üniversitesinden kimya mühendisliğinden lisans, fizyolojik psikolojiden doktora dereceleri aldı. 1976'da katıldığı Boğaziçi Üniversitesinden 1982'de YÖK'ü protesto ederek ayrıldı. Bir dönem ansiklopedi editörlüğünün yanı sıra Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi'ne katkıda bulundu. 1989-1993 arasında Columbia Üniversitesinde nörobilim araştırmaları yaptıktan sonra 1994'te Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji Bölümüne geri döndü, Psikobiyoloji Laboratuvarı'nı kurarak psikoloji profesörü oldu. 2011'de emekli olduğu kurumunda hâlen laboratuvar araştırmalarını sürdürmekte.

DİLEM SERBEST

1988'de İstanbul'da doğdu. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Tasarım Bölümünü bitirdi. Üniversitede do Porto'da Design ve Illustration bölümlerinde eğitim gördü. Şimdilerde çeşitli yayınlar, sergiler ve projeler için illüstrasyon yapmaya devam etmekte.

tamadres.com

Doğa Nasıl Okunur?

© 2017, Büyüdü Fener Yayınları

Kitabın tüm yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Büyüdü Fener, Alfa Yayın Grubunun tescilli markasıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Sevinç Sanem Erzurumlu

Yayına Hazırlayan Kamer Yılmaz

Editör Tuğçe İnceoğlu Bağcı

Kapak Resmi Dilem Serbest

Kapak Tasarımı Elif Çepikkurt

Grafik Uygulama Ayşe Ersoy Yılmaz

ISBN 978-975-252-276-3

1. Basım: Ocak 2019

tamadres.com

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftelhavuzlar Yolu, Acar Sanayi Sitesi, No: 8, Bayrampaşa-İstanbul

Tel: (212) 674 97 23 Faks: (212) 674 97 29

Sertifika No: 12088

Genel Dağıtım

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Alemdar Mahallesi, Ticarethane Sokak No: 15 Çağaloğlu 34110 İstanbul

Tel: (212) 511 53 03 Faks: (212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika No: 10905

DOĞA NASIL OKUNUR?

REŞİT CANBEYLİ

Resimleyen: Dilem Serbest

Alara, Loya, Maya ve Ömer Arda'ya

tamadres.com

Başlarken

*A*er kitabın öyküsü farklıdır. İçeriğinin yanı sıra neden yazıldığı, kimi hedeflediği, yazarının niyeti ve daha birçok etken birleşir ve ortaya diğer bütün kitaplardan ayrı bir yapıt çıkar. Elindeki bu kitap da bu nedenlerle tekildir. Ayrıca bu kitabın farklı bir yanını daha baştan vurgulamak isteriz. Adı bir bakıma kendini ele veriyor: Akıl Çelen Dizisi. Sondan -ve kolayından- başlayalım. Bu kitap bir dizinin beşincisi. Yanında -pek yakında- benzer kitaplar olacak. "Benzer kitaplar" deyince ilk iki kelimeye değinmek ve bunlarla ne amaçlandığını açmak gerekir: Akıl Çelen! Bu dizi aşağıda açıklanacağı gibi bilgi sunmak, bilgilendirmek değil -ki onu da yapmayı umuyoruz- senin zihnini çelmek, aklına bazı şeylerin takılmasını sağlamak amacıyla düşünüldü/planlandı. Zihni çelmenin neden önemli olduğunu zaten bilen ya da aşağıdakileri okumaya vakti olmayanlarımız hemen kitaba geçebilir. Ve belki de kitabın sonunda merak edip buraya geri döner.

Devam edelim. Yaşın ve başın ne olursa olsun bu ülkedeki eğitimin daha ilk basamaklarında okuyan ya da bu aşamaları çoktan geçmiş biri de olsan belirli bir eğitim sisteminden nasibini almışsındır. Çoğumuz gerek okulda, gerek okul dışında aile ortamı ve toplum düzeninde belirli düşünceler, katı kurallar ve davranış kalıplarıyla biçimlendiriliriz. İstisnalar olsa da bu toplum insanların

kişiliklerini geliştirmelerine, meraklarını gidermeye ve çoğunluk-tan farklı düşünüp farklı yaşamalarına pek sıcak bakmaz. "Düşün-me derin derin" cümlesini duymayan var mıdır? Bu topluma göre insanın muradına ermesi için sabırla beklemesi salık verilmez mi: "Sabreden derviş muradına ermiş." Konuları/sorunları doğrudan ve etkin bir biçimde ele almaktan alıkoyan bundan daha iyi bir tavsiye olabilir mi?

Yaşamımda çok belirleyici bir anıyı seninle paylaşmak istiyorum. Çevremde şimdi okuyacağınız anıya benzer deneyimler yaşamamış neredeyse hiç kimsenin olmadığını görmek beni hem üzdü hem de -bu toplumu bilen birisi olarak- şaşırtmadı. Olay ilkokulda dördüncü sınıfta oldu. Öğretmenimiz sınıfa kömür türlerini anlatıyordu. Bize linyit ve kok kömürlerini tanıttı, linyitin koktan çok daha az ısı verdiğinden söz etti. Bunun üzerine elimi kaldırıp kok kömürünün bu özelliğinin nereden kaynaklandığını sordum. Öğretmenim belli ki böyle bir soruya hazırlıklı değildi, ayrıca sınıftaki gidişatı ve tartışmayı bir soruyla da olsa öğrencisinin belirlemesine tahammül edemedi anlaşılan. Zira birden üzerime yürüyüp kafama elindeki cetvelle vurdu. Öğretmen belki de benim soru sorduğuma pişman olacağını ve ağlayıp "suçu" üstleneceğimi sandı. Sonuç hiç de öyle olmadı. Eve dönünce durumu babama anlatıp öğretmenimin benim masum bir soruma gereksiz tepki gösterdiğini söyledim. Ertesi gün babam başöğretmene durumu aktarınca, öğretmenime yaptığının yanlış olduğu kesin bir şekilde anlatıldı. İşte orada çok ilginç ve beklenmedik bir şey oldu. Hâlâ sevgi ve saygıyla andığım bu öğretmenim benim gerçekten merak ettiğim için soru sorduğumu anladı ve daha sonra bana ve diğer öğrencilerine karşı katı tavır göstermedi. Ve ilkokuldan sonra ülkedeki en iyi okullardan birine gitmem gerektiği konusunda beni ve ailemi teşvik etti.

Şimdi birçoğunuzun bu öyküyü neden olağandışı bulduğumu düşündüğünü -belki de hayretle okuduğunu- görür gibiyim. Çünkü çoğunuzun anaokulundan başlayarak böyle olaylara tanık -hatta hedef- olduğunu düşünüyorum. Bu dizi işte bu sistem içinde yetişmeye bir anlamda başkaldırıdır. Bir baba ve öğretmen olarak kimseye saygısızlık etmememiz gerektiğini bilsem de, daha ilkokuldan -hatta anaokuldan- başlayarak ezberci, aktarılan bilgiyi öğrenmekle görevli, sorgulamamak, kuşku duymamak ve tartışmamak üzerine yetiştirilen milyonlarca öğrenci adına bu konuda -ufak da olsa- yeni bir başlangıç yapılması gerektiğine inanıyorum. Bunun için de çocuklarımıza ve gençlerimize doğuştan kazanılmış hakları olan merak etme, sorma, sorgulama, akıllarına yatmayanları ana-baba ve öğretmen otoritesine karşın kabul etmeme özgürlükleri olduğunu anımsatmak istiyorum.

Bu toplum, aile ve okul sisteminin el ele verip yarattığı bir ortamla çocukları ve gençleri doğadan uzaklaştırmaktadır. Dikkatli olanlarımız yaşamlarındaki ya da çevrelerindeki zihinsel frenlerin farkındadır. Gökyüzünü merak etmenin insanı delirteceğine inanan, hayvan sevgisini aşırı korkuyla öldüren, merakı besleyecek ortamı sürekli esirgeyen bir kültür içinde büyüyen bir kişinin doğaya, bilime ve felsefeye yabancılaşması kaçınılmazdır. Bu konuda istisna gençler, aileler ve öğretim kurumları muhakkak vardır, ama bunlar sayıca azdır.

Yukarıdaki olumsuz tabloyu yaratan muazzam sistemi düşünün. Milyonlarca öğrenci, yüz binlerce öğretmen ve öğretim üyesi, onbinlerce okul her gün, her yıl katı bir sistemin içinde daha iyisini bilmeyen öğrencileri eğitmekten çok öğütüyor. Bu durumda akla şu soru geliyor: Böyle güçlü bir sistem karşısında durmaya çalışmak nedenli gerçekçi? Çok gerçekçi olmayabilir, ama ufak da olsa, yeni bir doğa ve eğitim görüşüne katkı sağlamasını umuyoruz. İşte bu amaç-

la başlandı bu diziye. Ayrıca yukarıdaki eleştirilere katılan ve bu diziden daha güçlü biçimde konuya olumlu katkıda bulunabileceklere bir çağrı da olsun diye.

İşte bu anlayışla yola çıktığımız bu dizinin beşinci kitabıyla doğaya kuşku ve korkuyla değil, merak, tutku ve sevgiyle yaklaşan okur, doğanın kendisine zengin bir hazine sunduğunu, coşkulu bir bilim ve engin bilgeliğe bir kapı açtığını görecek.

Reşit Canbeyli

tamadres.com

DOĞA NASIL OKUNUR?
MERAK VE TUTKUyla...

halde artık yola çıkalım.

Yukarıdaki sözlere büyük bir olasılıkla katılıyorsunuz. Bu eğitim sistemi içinde yetişen birinin yukarıdakilere katılmaması mümkün değil. Ama biz çuvaldızı başkalarına batırırken iğneyi de hak ettiğimizi görmeliyiz. Doğaya kendi gözleri ve duyu-larıyla bakan genç bir insan da eğitim sistemi ne olursa olsun bütün bunları bir ölçüde aşmaya çalışmamalı mı? Eğer bilim sadece sağ-lam bir altyapı ve besleyici ortamda yapılabilseydi geçmiş yüzyıllar-da bilime katkısı bulunanlar bunu nasıl başarırdı? Tarih boyunca bilim ve sanat zor koşullarda yapılmış ve yapılmaya da devam edi-yor. Hatta birazdan aklın her türlü zor koşulu yenebileceğini göste-ren bir Hint bilim insanıyla tanışacaksınız: Ramanujan.

Evet, iğneyi biraz kendimize batıralım ve soralım: **Çevrendeki sonsuz sayıda ilginç konuların herhangi biriyle ilgilendin mi?** Hemen şunu sorabilirsin: Çevrendeki ilginç konular neler? Ve bunlar nasıl sonsuz sayıda olabiliyor? Evet, “sonsuz” ifadesi bi-raz abartılı ama birazdan göreceğin gibi “ilginç” gerçekten yerinde; hatta biraz hafif bir deyim...

Merakla ilgili çok eski, binlerce yıllık bir kavram var: “Thauma”. Bunu ilk kullananlardan biri Aristoteles (M.Ö 384-322) doğada her şeyin merak kaynağı olabileceğini söyler. Kendisi de felsefe çalışmalarında mantıktan fiziğe, doğa bilimlerinden metafiziğe kadar çok geniş bir alanı inceler. Aristoteles’in vurguladığı bir nokta; “thauma”nın, bir başka deyişle merakın sonucunda insanların başlangıçtan çok daha ileri aşamalara ulaşabilecekleridir. Bir başka deyişle thauma ile yakalanan bir konu, bir damar, kişiyi ana damarlarından birine ulaştırabilir.